

Türkiye’de Yüksek Lisans ve Doktora Eğitimi Kalitesinin İyileştirilmesi için Öneriler

Recommendations for Improving The Quality of Masters and Doctorate Education in Turkey

Zekai ŞEN

ÖZ

Türkiye’de üniversiteler öğretim üyeleri üzerinden sadece nicelik bakımından değerlendirilirken, nitelik değerlendirmesi sadece öğrenciler üzerinden yapılmaktadır. Değerlendirmeler hep batıdan alınan ölçütlere göre kültürümüzün nitelikleri için içine katılmadan mekanik olarak uygulamaya konulmaktadır. Bu süreçte batının öğretim üyeleri ile ilgili nitelik kontrolü maalesef Türkiye sınırlarından içeriye girememektedir. Hal böyle olunca her türlü yükseköğretim nitelik artırma uğraşları öğrenci ve araştırma görevlilerinin niteliklerini artırmaya devam edilmekte ama bir türlü istenen nitelik sağlanamamaktadır. Hâlbuki bir eğitim kurumunda öncelikle başta olanların niteliklerinin artması ve bunun alt tarafta bulunanlara yansması ile toptan nitelik iyileşmesi dinamiği ortaya çıkmalıdır. Türkiye’imizde toptan nitelik değil aşağıdakilerin niteliklerinin artırılması düşünülerek bütün plan, proje ve eğitim düzeneklerinin yukarıdakilerin niteliklerine bakmaksızın yapılmasına çalışılması sonucunda fazlaca yol alınmamaktadır. Bu durumun ürünü olarak Türkiye üniversitelerinde yapılan yüksek lisans ve doktora çalışmaları uluslararası yansımalar sağlayamamaktadır. Türkiye gençlerini fazlaca ve plansızca özellikle Amerika Birleşik Devletleri’ne göndererek bu açığı kapatacağını sanmaktadır. Ancak oralardan gelip de akademik unvanlara tırmananların bile yaptıkları yüksek lisans ve doktora tezleri uluslararası nitelik kazanamamaktadır. Bunun tek sebebinin hep öğrenci niteliğinin düşüklüğü olduğu otoritelerce savunulmaktadır. Bu yazıda bunun öğrenci niteliğinden değil aslında yurt dışında eğitim almış olsa bile öğretim üyesi ve akademisyenlerden kaynaklandığı üzerinde durulacaktır. Yüksek lisans ve doktora çalışmalarının uluslararası nitelik kazanamamasının esas sebebi akademisyen kalitesinin sadece akademik terfilerle bağlanmış olması, terfilerin şekil olarak bilimsel görünmesine rağmen uygulamada çoğunlukla bilim dışı ölçütlerin ve yerine göre dünya görüş, çıkar ve ahbap-çavuş ilişkilerinin rol oynadığına değinilecektir. Bu tür ilişkiler bilimsel gelişmelere engel teşkil etmektedir.

Anahtar Sözcükler: Yükseköğretim, Üniversite, Yüksek lisans, Doktora, Öğretim üyesi, Nitelik

ABSTRACT

In Turkey, while academic staff is assessed quantitatively, assessment on quality takes place only about students. evaluations are always applied mechanically through western standards without considering our cultural qualities. In this process, the staff member quality standards of Western countries stay outside the Turkish boundarie. Therefore, with every attempt to increase the quality of higher education, students' and research asisstants' quality is improved but the aimed quality is never realised. In fact, the quality improvement in an institution should start from the top so that the reflections of this improvement should be seen in those under their and total quality augmentation Dynamics should arise. In Turkey, instead of total quality, the quality of the lower level workers is thought to be improved and not much is realised as a result of performing all the plans, projects and educational settings without considering the quality of higher ranking academicians. As a consequence of this mentioned situation masters and Ph. D.thesis done in Turkish universities can not provide reflections in international domain. Turkey thinks to compensate the gap by sending its youngsters in an unplanned manner to especially the USA. Even the M.Sc. and PH.D. thesis supervised by those who were educated in the USA and got academic titles there can not gain international quality. By the authorities, the sole reason for this is always clamied to be the inequality of the students. In this study it will be focused that the reson for this problem does not take it's source from the quality of the students but the academic staff eventhough they were educated abroad. It will also be mentioned that the main reasons why the masters and Ph.D. thesis can not gain an international quality are the quality of the academicians is only linked to the academic promotion and eventhough in theory the promotions appear to be scientific , in practice they are usually out of scientific scale such as the philosophy of life of the academician, personal advantage and friendly relations. These sort of relations constitute obstacles in front of scientific developments.

Keywords: Higher education, University, Masters, Doctorate, Academic staff, Quality

Zekai ŞEN (✉)

İstanbul Teknik Üniversitesi, İnşaat Fakültesi, İstanbul, Türkiye
İstanbul Technical University, Faculty of Civil Engineering, İstanbul, Turkey
zsen@itu.edu.tr

Geliş Tarihi/Received : 31.07.2012

Kabul Tarihi/Accepted : 02.04.2013

GİRİŞ

Bugün ülkemizde yüksek lisans ve doktora çalışmalarında nitelik artışının sağlanması büyük ölçüde Yükseköğretim Kurumu'nun (YÖK) planlarına ve oradaki süzgeçten geçebilen rektörlerin görüşlerine odaklanmış görülmektedir. Acaba yetki ve makam sahibi olanların bilimsel nitelikleri, kurumun kuruluşundan bugüne kadar politikacıların isteklerine mi, yoksa ehliyet ve dirayet gerektiren bilimsel niteliğe mi, bağlı kalmıştır? Bunun akılcı ve bilimsel (tarafsız) araştırılması yapılırsa esas nitelik sorununun nerelerde olduğu ortaya rahatlıkla çıkabilir. Yoksa kalitede günah keçisi öğrenciler ve doçent ünvanı alınca kadar araştırma görevlileridir. Türkiye'de bilim niteliği nitelik kontrolü yapılmayan akademik ünvanlara indekslenmiş ve ünvan yükseldikçe nitelik ve bilimsel düşünce artmaktadır diye çarpık bir düşünce ortaya çıkmıştır. Bu çarpık düşüncenin bilim tarafsızlığı ilkesi ile bilime gönül vermiş kişiler tarafından eleştirilmesi gerekir. Ülkemizde nerede ise bağımsız ve hür bilimsel düşünceye müsadde edecek bir kurum yok gibidir. Üniversiteler şekil olarak uluslararası görünümde ama akademik işleyiş açısından idareciler ile ne de olsa onları bu makamlara getiren kurum ve kişilere bağlı olanların güdümünde kalabilmektedir. Ülke çapında yükseköğretimin aşması gereken en önemli zorluk, yeterli sayıda ve uluslararası ölçütleri karşılayan nitelikli öğretim üyelerinin yetiştirilmesidir. Bu konuda ayrıntılı bilgiler, yükseköğretimi yapılandırma imkânı ve felsefi zemini temin etme ile beraber yükseköğretimin yeniden yapılandırılması; bilimin, eğitim/öğretimin ve topluma hizmetin belirli bir felsefi zemine oturması Günay (2011) tarafından sunulmuştur. Bugün için yükseköğrenim programlarında en önemli eksiklik sadece bilim felsefesinin bulunmaması değil onunda ötesinde akılcı çıkarım mantık kurallarının da olmayışıdır.

Yükseköğretimde nitelik güvencesinin eğitim, araştırma ve yönetimin kalitesinin geliştirilmesiyle ilgili olduğu ifade edilmektedir (Schwarz & Westerheijden, 2007). Nitelik güvencesinin son yıllarda yaygınlaşmasının en önemli nedenlerinden birisi de özellikle politika yapımcıların ulusal yükseköğretim kurumlarını, kalite değerlendirmesinin karşılaştırılabilir avantajını kullanarak uluslararası yükseköğretim pazarına taşıma arzularıdır (Dodds, 2005). Yükseköğretimde, başarılı öğrencileri çekme, yetenekli araştırmacı ve öğretim üyelerini istihdam etme yarışında ön plana çıkabilmenin ilk şartlarından birisinin öğretim, araştırma ve yönetim düzeylerinde niteliği sağlamak ve bunu ilgili paydaşlara sunmak olduğu görülmektedir (Özer, Gür, & Küçükcan, 2012). Ayrıca Özer (2011) yazısında yükseköğretimde doktora eğitimine yatırım yapma ve yükseköğretimde büyüme-yi sürdürmek amacıyla öğretim üyelerinin gelişimi için bazı politikalar üretme zorunluluğunu vurgulamaktadır.

Burada yüksek lisans (YL) ve doktora (DO) çalışmalarının niteliklerinin artırılması için yazar tarafından düşünülen önemli noktalar bilim felsefesi ve mantık kuralları esasları ile tavsiye edilmektedir.

YÜKSEK LİSANS

Yüksek lisans (YL) kişinin ön eğitim olan lisans seviyesinde aldığı temel ve genel meslek bilgilerinin ışığı altında ilgisini çeken bir konuda daha sınırlı, ama ayrıntılı derinlemesine incelemeler

yaparak beceri kazanmasını sağlamalıdır. Bu eğitim sırasında kişi kendi merak, istek ve arzusuna göre seçeceği bir konuda teorik veya uygulamaya yönelik bilgi haznesini geliştirmeye çalışmalıdır. Bir YL çalışmasında aşağıdaki noktalardan bir veya bir kaçının bulunmasında yarar vardır (Şen, 2011a).

- 1) YL çalışması sırasında adayın mutlaka original katkı bir sonuca ulaşması gerekmez.
- 2) Öğrencinin aynı veya benzer konuda başkaları tarafından daha önce yapılmış kaynaklardan ayrıntılı bilgiler edinerek konusu ile ilgili genel bir değerlendirme yapması.
- 3) Ön çalışmalardan elde ettiği bilgileri bir ahenk içinde kendi üslubu ile başkalarının da istifade edebileceği bir şekilde so-kabilmesi.
- 4) Tez yazım kuralları ve bölümlerin sıralanmasında nelere dikkat edileceğini öğrenmesi.
- 5) Konu ile ilgili genel fikirlere bir işlerlik kazandırılmasa bile yöntem olarak pratik hayatta faydalı olabilecek bir uygulamanın yapılması.
- 6) Yönetici öğretim üyesinin yönlendirmesi ile onun görüş, tecrübe ve önerilerinden istifade edilmesi.
- 7) YL tez çalışmasında mutlaka özgünlüğün (orijinalliğin) bulunması şart değildir, ama bulunursa da bu sıradışı bir YL tezi önemine sahip olur.
- 8) Çalışkan bir öğrenci YL çalışmasını bir takvim yılında bile bitirilebilmelidir. Bu çalışma esnasında belki bir yarıyıl yani 3 aylık bir eğitim süresinde konu ile ilgili 3-4 temel ders alması yeterlidir. Daha sonraki 2-3 ay içinde konu ile ilgili araştırma, uygulama ve denetleme kuruluşlardan gerekli bilgileri alarak öğrendiklerini, gördüklerini ve okuduklarını bir araya getirerek etkin ve yetkin bir tez ortaya koyabilir.
- 9) YL çalışmaları sırasında en az bir kez tüm bölüm veya fakülte üyelerine açık olan seminerde yaptıklarını anlatarak sözel görüş ve eleştiriler almaya çalışmalıdır. Böyle bir sunum yapmadan YL tezinin bitimine müsadde edilmemelidir. Sözlü sunum YL adayının hayatında bir dönüm noktası olarak kendisine güvenin gelmesine sebep olur.
- 10) Sözlü tez savunması sırasında adayın temel konulardaki fikirleri, ön çalışmalardan yeterince ve etkin bir biçimde yararlanıp yararlanmadığı ve konusuna sorgulayanları yeterince ikna edebilmesine göre başarılı veya başarısız sayılmalıdır.
- 11) Yukarıda sayılan noktaların ışığı altında yürütülecek bir YL çalışması esnasında öğrenci ile öğretim üyesi arasında bir usta çırak veya bir mürid ile mürid ilişkisinin fazlaca olması gerekir. YL çalışmalarında yenilikçilik o kadar önemli değildir, yeter ki öğrenci ayrıntılı olarak incelediği konuda yöneticisinden mümkün olduğu kadar yararlanabilsin. Yararlanma esnasında yöneticisine ben bunu pek anlayamadım; acaba nasıl oluyor? gibi soruları yönelterek gerekli cevapları alması gerekir. Böyle bir dinamik ilişkinin bulunmaması halinde ortaya konulacak tez sadece taklitçi, kopya-yapıştırıcı, donuk, verimsiz olur. Bu tür çalışmaların yapana maddi

çıklarlar ve makamlar sağlması dışında topluma veya bilim ortamına bir faydası olamaz. Halbuki, anlayarak ve değişik ön çalışmalardaki fikirleri bir ahenk içinde anlamlandırarak yapılmış bir tez çalışmasının çok faydası olabilmektedir.

DOKTORA

Doktora (DO) yapmak isteyen bir kişi, önceki bölümde belirtilen noktalardan geçtiği için temel kavram, ilke, yöntem, hipotez ve teorileri yeterince biliyor demektir. DO çalışmaları sırasında bu bilişler birer tetikleme unsuru olabilir; ancak bunun için adaya yapacağı çalışmanın YL'dan farklılıklarının neler olacağı önceden belirtilmeli ve ona göre çalışmalarına yön verilmelidir. Birçok öğretim üyesi, adayı ya kendi konuları içinde kalmak kaydı ile istediği bir alanda çalışma yapmasını tavsiye ederek serbest bıraktığını sanarak, haydi ön çalışmaları araştır ve ne yapmak istiyorsan yap da diyebilmektedir. Bazıları adaya ortak ilgilendikleri konuda birkaç makale vererek bunları oku ve buradan yol alırsın, diye yönlendirebilir. Bir başka öğretim üyesi de bir konuda proje yapıyorum ve bu kapsamda şu konuda çalışırsan hem proje hemde senin DO tezin çıkar diyebilir. Bugün ülkemizde ve hatta ABD'de bile sıklıkla bunlardan birine göre öğrenciler çalışmaları için yönlendirilmektedir. Bazıları, hazır bir yazılımın peşine düşerek konusu ile ilgili bilimsel felsefe ve mantık kurallarını anlamadan bile yazılımın içindeki yöntemi eldeki sayısal verilere uygulayarak DO tezi yapabilmektedir. Ülkemizde, yabancı dillerdeki (İngilizce) çalışmaların derlemesinin yapılması ile pek işe yaramayabilecek bir uygulama bile DO tezi olarak ortaya çıkabilmektedir. Bu nedenle çok kopyala-yapıştır (eğer tezin İngilizce yazılmasına müsaade ediliyorsa – ki yazar Türkiye Cumhuriyetinde yabancılar hariç buna imkan verilmesi görüşündedir. Türkçeleştirmek (tercüme) yolu ile montaj sanayi şeklinde süslü püslü, ama donuk ve sönük tezlerde ortaya çıkmaktadır.

Batı üniversitelerinden bile DO derecesine sahip olanların gözden ve özden kaçmış noktalarının olması çok doğaldır. DO adayının yaptığı çalışmanın etimolojik, epistemolojik, felsefik ve mantık çıkarım kurallarını bilmesi gerekir. Türkçe'mizde "doktora" ve tezi bitirene de konusunda "Doktor" denilir. Bilim alanlarında bu ünvan "bilim doktoru" diye algılanmalıdır. Nasıl ki tıp doktorunun yanlış teşhisleri insan mal ve özellikle canına zarar verebiliyorsa, bilim doktorunun yapacağı yanlışlıklar sosyo-ekonomik hayatta birçok zarara sebep olabilir. Bunu en aza indirebilmek için DO çalışmaları sırasında edinilen bilgilerin mutlaka eleştirel biçimde akla sokulmasında sayısız yararlar vardır. Yavan, donuk, pek işe yaramayan ve bilimsel eser üretmeyen mekanik usullerin rol oynadığı DO tezleri ortaya çıkabilir. Bu durum ülkemizdeki üniversitelerin en önemli sorunlarından birisidir. Bu sorunu YÖK dahi çözümleyemez, çünkü orada öğretim üyesi niteliği arayışları içinde olan üyeler vardır, ama kurum politikanın güdümünde olduğu için nerede ise bilim politikanın güdümündedir diyebiliriz. Verimli, etkin, yetkin, uluslararası seviyelere ulaşabilen ve hatta oraları geçebilen DO çalışmalarının yapılması için aşağıdaki noktaların gözönünde tutulması tavsiye edilir.

1) Doktora derecesi, batı kaynaklarında kısaca Ph.D. diye bilinmektedir, bunun Türkçe açılımının ne anlama geldiği

daha işin başında adaya açıklanmalıdır. Ph.D.'nin açılımı doktora derecesini alan kişinin çalıştığı konunun "felsefesi" bilmesi gerekir. Bizim toplumumuzda "felsefe" nerede ise boş laf konuşması olarak algılandığından ve üniversitelerimizde "bilim felsefesi" derslerine yer verilmediğinden veya yöneticiler tarafından bunun önemi doktora adaylarına belletilmediğinden özgün çalışmaların ortaya konulması da pek mümkün olamamaktadır. Türkiye Cumhuriyeti'nin sayısal eğitimde (fizik, mühendislik, vb.) bıraktığı felsefeyi bilim felsefesi ilkelerine yer veren hiçbir ders yoktur. Bu da verimli bilim çalışmalarının yapılarak uluslararası seviyelere ulaşılması yollarının daha işin başında kesilerek, adaylara taklitçi çalışmalar yapmaya yönlendiren bir durumu ortaya koymaktadır,

- 2) Genelde felsefe özelde bilim felsefesi bir işin esasını öncelikle sözel olarak anlamak, anlatmak ve anlaşmak anlamlarına gelir. O halde iyi bir düşünce ile bilgi üretimi için sözellik ve ana dil çok önemlidir. Ülkemizde Türkçe eğitime yüz yıllar boyu öncülük etmiş üniversitelerde bile kısmen de olsa dışlanarak yerine niteliği artıracak diye İngilizce eğitimin getirilmesi durumunda adaylar nasıl felsefe konularına girebilecekler; nasıl anlaşacaklar; nasıl halka anlatacaklar; ve nasıl Türkçe ağırlıklı yetişenlerle anlaşabilecekler? Üniversitelerimizde bir taraftan bilim felsefesi olmaması, diğer taraftan felsefe için gerekli olan ana dilin dışlanması ile hangi bilim ve teknolojik çalışmaların yapılması beklenebilir? Toplumda nerede ise İngilizce bilen "bilim adamıdır" gibi tehlikeli bir çıkarıma doğru gidilmektedir. Bilim felsefesine önem vermeyen üniversitelerde nasıl eleştiri yapılabilir ve eleştirel bilgilere ulaşılabilir? Bir toplumda bilim nasıl eleştirisiz gelişebilir?
- 3) Toplumumuzda ve özellikle eğitimimizde bir başka değerli düşünce unsuru olarak "mantık" kuralları karşımıza çıkmaktadır. Üniversitelerimizin özellikle sayısal kısımlarında mantık ilkelerinden nerede ise hiç söz edilmemektedir. Mühendislik, fizik, vb., konularda esaslı mantık olan matematik denklemler mantık temelsiz olarak verilmektedir. Mantık dışlanmış ve birçok sorun matematikle halledilebilir hale gelmiştir. Akılcı düşünce çıkarımlarına mantık ilkeleri olmadan varılamaz. Mantık, felsefeden akılcı sözel çıkarılmasına yarar. Ülkemizde eğitim içerikleri arasında mantık kural ve çıkarımları sözel olarak yapılmadıkça bilimsel ve teknolojik gelişmelerin olması nasıl beklenebilir? Mantık olmadan nasıl öğrenilir, öğretilir ve araştırılır? Bilim felsefe ve mantığının olmaması adayları ezberciliğe, taklitçiliğe, nakilciliğe, tercümeçiliğe, İngilizce'ciliğe, Türkçe dışlanışına iter. Büyük düşünür İbn-i Sina "Bilgi tasavvur ve tasdik olunca ister istemez mantık, bize bu iki bilgiyi veren yolları öğreten bir bilim olacaktır. Böylece mantık, kendisi için bilim, başka bilimler için yöntem anlamında bir alet bilimi olacaktır" diyerek mantığın önemine daha Batı'da bilim bulunmadığı zamanlarda değinmiştir. Mantık kelimesi Arapça kökenlidir ve anlamı da "akıllıca konuşmaktır". Demek ki, mantık akılcı çıkarımların yapılmasına yarar. Bilimden gayemiz de akılcılık olduğuna göre mantık ilkelerinin dışlandığı bir öğretim kurumunda nasıl olur da uluslararası varabilecek DO çalışmaları yapılabilir?

- 4) Başkaları tarafından yapılmış ön çalışmaların bilim felsefesi, mantığı, geçerliliği, kısıtları, kabulleri, varsayımları, teorileri gibi yöntemleri felsefik ve mantık esaslı eleştirilerden geçirilmeden DO çalışmaları nasıl verimli, üretken ve uluslararası saygın seviyeye ulaşabilir?
- 5) DO imtihanlarında jüri üyeleri sayısalılık, bilgisayar yazılımı, formüller, denklemler vb., simge ve programlardan fazla için sözelliğine yani bilim felsefesi ve mantığına önem vermemelidir.
- 6) DO çalışmaları sırasında aday (öğrenci) öğretim üyesi ile YL kadar sıklıkla görüşemeyebilir, ancak görüştüğünde onunla eleştirel olarak tartışmalara girmelidir. Acaba bu Türkiye üniversitelerinde ne kadar mümkündür, bu konuda yapılan araştırmalarda (öğrenci bilgisi) bunun %15-20'lere bile varmadığı sonucu çıkmaktadır.
- 7) YL çalışmalarını her öğretim üyesi yaptırabilir; ancak DO çalışmaları için öğretim üyesinin uzmanlık konusunda nitelikli bilim felsefesi ve mantık ilkeleri ile çıkarım yapabilme yeteneklerine sahip olmalıdır. Bu özelliklere sahip olan acaba kaç tane öğretim üyesi vardır? Türkiye'de etiket olarak ayrıcalıklı olarak önem verilen Batı ve özellikle de ABD'den DO ünvanları ile gelenlerin büyük bir kısmı bilim felsefesi ve mantığından yoksundur. Halk tabiri ile caiz ise elin 'gavur'u neden kendisine ileride başka bir ülkede rakip olabilecek bir aday yetiştirsin ki? Esas yetiştirme o ülkenin bilim felsefesi ve mantığı donanımına önem veren öğretim üyeleri tarafından yapılmalıdır.
- 8) YL çalışmalarından farklı olarak DO çalışmalarında sınırlı da olsa mutlaka özgün bir yeniliğin (orijinalite) bulunması istenir. Bu tür yeniliklerin DO çalışmaları sırasında veya sonrasında uluslararası seviyelere taşınması gerekir.
- 9) Doktora yöneticileri adayları başka hocalara da giderek onların görüş ve tavsiyelerini almaları konusunda serbest bırakmalıdır. Böylece o bölüm, fakülte, üniversite, ülke ve dünyada aynı konuda çalışanlar arasında mümkün olduğu kadar bilgi alış verişini sağlanarak, çalışmanın kişiler üstü bir özelliğe sahip olmasına gayret edilmelidir. Ancak, bizim üniversitelerimizde aynı bölümde DO çalışması yapan adaylar arasında kopukluk, öğretim üyeleri arasındaki kopukluğun bir kopyasıdır. Bu durum bilim gelişmesinin önünde yine bir duvar gibi durmaktadır. DO öğrencilerinin aynı bölümdeki başka hocalarla ilişki kurmasına müsaade etmeyenlerin sayısı ülkemizde oldukça fazladır,
- 10) Özellikle DO çalışması yapanların aynı bölümde olanları, birbirlerine doktora çalışmalarının neler olduğunu anlatarak ortak fikirler üretmeye çalışmalıdırlar. Maalesef, böyle bir kaynaşma bizim üniversitelerimizde çok alt düzeylerde kalmaktadır. Sanki herkes yeni bir buluş yapmakta ve diğerleri bunu çalar korkusu içinde olabilmektedir. Batılı bir yabancı geldiğinde konuda uzman olmasa bile ona her türlü itibar verilerek en incelikli açıklamalar yapılabilmektedir.

İYİLEŞTİRME ÖNERİLERİ

Niteliğin artırılmasını hemen herkes arzu etmektedir. Bu sadece doktora yapanla değil, aslında yaptırana da ilişkili bir sorundur.

Her hocanın doktora yaptırması acaba mümkün olmalı mıdır? Yoksa doktora yaptıracak hocanın, yaptıracığı konu veya ilişkili konularda mesela, son beş yılda yaptığı çalışmaların (tercihen uluslararası nitelikli yerlerde yayınlanmış) bulunması gerekmez mi? Hocanın çalıştığı bilim alanında kendini kabul ettirmiş olması gerekmez mi? Yoksa doktorasını alan her kişi (bugün olduğu gibi) istediğine istediği şekilde doktora yaptırmalı mı?

Burada söylenenlere ilave olarak Akan (2012) öğretim üyelerinin yüksek lisans ve doktora öğrencisi danışmanı olabilmesi için bazı akademik faaliyetler ön koşul olarak belirlenmesini yazmaktadır. Ona göre ünvan almada lisansüstü öğrenci sayısı da bir ölçüt olarak konmalıdır. İlave olarak öğretim üyelerinin ücretlendirilmesinde sabit bir ödeme dışında eğitim, araştırma, toplumsal hizmet alanlarındaki performans ölçümlerine dayalı ek ve kademeli bir ödeme getirilmelidir.

Diğer taraftan, bazı yazarlar (Erdem, 2012a) bilim insanı yetiştirme sorumluluğunu üstlenen öğretim üyesinin eğitim ve öğretim, lisansüstü tez danışmanlığı ve bilimsel jüri üyeliği/dergi editörlüğü alanlarında da etkili olmasını belirtmektedir.

Tezlerde özgünlüğe pek değer verilmemesi ve intihal (iddiası) başta gelen sorunlar arasındadır. Yazarın görebildiği kadari ile maalesef tez yöneticilerinin büyük bir yüzdesi (%80-90'lara varan) yaptırdıkları tezleri gereği gibi okumamakta veya hiç okumadan sorumluluğu sadece YL veya DO yapana bırakmaktadır. Tezlerin nitelikli olmaması (intihal vs. bulunması) sorumluluğu öncelikle yöneticinin olmalıdır. Ülkemizde YL ve DO alanında niteliği artırmak için bazı noktalar şöylece sıralanabilir:

- 1) YL aşamasında pek yenilik aranmayabilir. Yapılmış ön çalışmaların eleştirel bir şekilde derlenip yeni bir açıklayıcı biçimde sunulması yeterli olabilir. Bu aşamada tez sahibinin yapılmış güncel ve geçmişte temel çalışmaları anlayarak başkalarına anlatabilecek biçimde tez yazabilme ve sözlü sunum yapabilme becerilerini kazanmış olması yeterli sayılmalıdır. Buna ilave olarak YL tezinde kısmi yeniliğin bulunması fevkalade olur,
- 2) DO tezlerinde incelenecek konunun hem bilim felsefesi açısından eleştirel olarak değerlendirilmesi, hem de mantık kuralları ile sözel ilkelerinin ortaya çıkarılması çok önemlidir. Yapılacak çalışmada mutlaka bir yeni görüş, bakış, teori veya yararlı bilimsel çıkarımları olan sunuşların bulunması istenir. Tezin öz geçmişlerinde benzer çalışmalar yapmamış, ama bir şekilde jüriye konulmuş izleme jürisi tarafından takip edilmesinin niteliği artırması beklenirken, azaltması da mümkündür. Bu nedenle DO tez jürisine atanacak hocaların öz geçmişlerine mutlaka bakılmalıdır. Jüri üyelerine karar verecek yöneticilerin bilim dışı 'ahbab-çavuş' ilişkisi yerine öz geçmişlerdeki çalışmaları esas alması ile izleme jürilerinin teşkil edilmesine çalışılmalıdır. Günümüzde bu jüriler maalesef öz geçmişlere bakılmaksızın isteyen istediğini jüriyle bir şekilde atatabilmektedir. DO adayının tez sırasında 2-3 seminer ile konusu ile ilgili jüri dışı kişilerin katılımına ve bilimsel eleştirilere meydan vererek tez kalitesini katılımcı bir yönde artırmaya çalışması tavsiye edilmelidir. Bu izleme jürisinden daha önemlidir, çünkü o bölümün diğer öğretim üyeleri de görüşlerini söyleyebilirler. DO tezi sırasında ada-

yın ulusal veya uluslararası bilimsel toplantılarda çalışmalarını kısmen sunarak tez konusunu başka üniversite ve uluslararası bilim adamlarının eleştirilerine açık hale getirmesi çok yararlıdır. Tez çalışmaları sırasında saygın dergi eserleri çıkarabilmek sayesinde tezin niteliği bir ölçüye kadar tescil edilmiş olur. Eğer tez niteliksiz ise bunun sorumluluğu sadece tezi yapanın değil daha ziyade yaptırandır.

Ülkemizde lisansüstü eğitim düzeyinde nitelik açısından ciddi sıkıntılar yaşanmaktadır. Eğitimin niteliği gibi tezlerin de niteliği ciddi bir sorundur. Doğrusu kaç tezin uluslararası nitelikte yayına dönüştürülebildiği konusunda bir veri yoktur. Ancak tezlerde yüksek oranda intihal ve etik sorunlar yaşandığı; tezlerin bilimsel katma değer sağlayacak yayınlara dönüşmede fazla bir etkisinin olmadığı söylenmektedir. Etik, bir dizi kural ve ilke ya da bir küme insan ya da toplumca kabul edilmiş bir dizi davranış ve ahlaki ilkeler kümesi anlamına gelmektedir. Bilim etiği bilimsel araştırmanın planlaması ve yürütülmesiyle ilgili uyulması gerekli etik ve bilimsel ölçütler olarak tanımlanabilir. Bilim etiği araştırma ve yayın ile ilgili etik değerleri içermektedir. Bilimsel çalışmalarda ve yayınlarda bilim etiğine uymayan durumlarla da karşılaşmaktadır (Erdem, 2012b).

Tez yaptırın hocaların niteliği kontrol edilmedikçe tez yapanın niteliğini kontrol etmek ne kadar etkin olabilir? Karşılıklı güven olmazsa nasıl bilim üretkenliği beklenebilir? Nerede ise her bilim kurumuna hiç uğramaması gereken politika girmiş ve 'ahbap-çavuş' ilişkilerini öğrenciler değil öğretim üyeleri, idareciler, aydın denemeler yapabilmektedir. Ehliyet, dirayet ve liyakat dışında, köşe başlarına çok nitelikli olarak (üstün bilim adamı gibi) lanse edilenler getirilmektedir. Bu sistemin doğal sonucu olarak talebeler de ister istemez aynı telden çalmak zorunda kalabiliyorlar.

ÖĞRETİM ÜYESİ KALİTESİ

Lisansüstü eğitimde niteliğinin artırılması için her şeyden önce öğretim üyeleri arasında bilimsel rekabeti çalıştıracak bir sistemin getirilmesi, çalışanlarla çalışmayanların yani ürettirenlerle ürettiremeyenlerin ayırımının yapılması uygun olacaktır. Alanlara göre öğretim üyeleri için belirlenecek ölçütler (h faktörü, vb.) tez yaptırma yetkisi vermede kullanılabilir mi? Diye sorulursa bu konuda h faktörü o kadar önemli değildir. Bu ölçüt uluslararası eserlere göre yapılan bir değerlendirmedir. Bu tür ölçütler bilimsel üretkenliği olan kişilere uluslararası itibar kazandırır. Bunun dışında bilimsel kitap yazmak, öğrenciler (müşteri) tarafından ders anlatılması beğenilmek, ulusal ve uluslararası seminerlere davet edilmek, dergilerde değişik seviyelerde editörlük yapmak ve en önemlisi bilim üretkenliği olan talebeler yetiştirmek o ülkenin iç bilim dinamikliği için önemlidir. Uluslararası ölçütler ülke içindeki bilim dinamikliğini hiç göz önünde tutmazlar. Bizde her ünvanlı ve özellikle de 'Prof. Dr.' bilim adamı sayılır. Bu hiç de doğru bir yaklaşım değildir. Bugün çok meşhur sayılan Harvard, Princeton, MIT, Paris, Londra gibi üniversitelerden YL ve/ya DO derecesi alarak yurda dönenlerin büyük bir çoğunluğu özellikle 'Prof. Dr.' ünvanı aldıktan sonra elle tutulur eserler bile yazmadan Türkiye'de en üst makamlara bile gelebilmektedir. Halbuki, Türkiye üniversitelerinde yurt dışındakilerden bile daha özgün doktora çalışmaları yapanlar,

kendi vatandaşları tarafından yabancı ülkelere derece alanlar kadar itibar görememektedirler. Son zamanlarda özellikle bir ABD üniversitesinden derece alanlar ayrıcalıklı üstün görülmektedir. O kişi de kendisinin ne olduğunu belki bilmektedir ama 'bilim adamıyım' diye lanse edilir ve ses çıkarmayabilir. Kültürümüzde "hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?" sözü yerine "hiç diplomalı-ünvanlı olanlarla olmayanlar bir olur mu?" ve son zamanlarda da "hiç ABD'den ünvanlılarla oradan olmayan ünvanlılar bir olur mu? Söylemleri önem kazanmıştır. Doktora kalitesini yükseltmezsek, üniversitemizin geleceği tehdit altına girebilir. Önemli olan bu ülkede bilim insanı yetiştirmek, hatta uluslararası eserleri olmasa bile bilim adamı yetiştirmesi durumunda, o kişinin ulusal önemi çok yüksek olacaktır.

Üniversite'deki yöneticilerin ve hocaların liderlik davranışları ile duygusal ve sosyal yetenekleri arasında pozitif yönde güçlü bir ilişki; yöneticiler ile öğretim elementleri arasında ise yöneticilerin idari davranışları ile duygusal ve sosyal yetenekleri hakkındaki görüşlerinde anlamlı derecede farklılıklar bulunmaktadır (Beytekin & Göktürk, 2012). İşte bu farklılıkların ahenkli bir şekilde öğrencilere de yansımaları huzurlu bir bilimsel atmosferin meydana getirilmesine çalışmalıdır.

Doktora niteliği için öğretim üyelerinin niteliği artırmadıkça ve nitelik ayırımı yapılmaksızın herkes doktora yaptırabildiğine göre Türkiye'nin bu sistemle bilimsel ufuklara yelken açması pek cılız kalacağına benzemektedir. Özellikle yurt dışında bile yapılmış YL ve DO tezlerinin %80-85'inin akademik ünvanlar dışında pek işe yaramadığı görülmektedir.

SONUÇ

Ülkemiz üniversitelerinde yaptırılan tezlerin (YL ve, DO) uluslararası katkılarda bulunamaması bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu konuda değişik kişiler ve kurumlarda bulunan üyeler de zaman zaman bu sıkıntıları gündeme getirmekte olmasına rağmen istenen yol alınamamaktadır. Bunun başlıca sebepleri arasında Türkiye Cumhuriyeti'nde bağımsız bir bilim kurumunun bulunmamasıdır. Bu durumda alınan kararlar politika ağırlıklı olduğundan üniversitemizde bilim hayat bulamamaktadır. Özellikle YL ve DO çalışmalarında sıkıntılar bunların verimsiz, yerine göre intihalci, kopyacı, tercümeçi, 'ahbap-çavuş' ilişkili, vb. olduğu ortaya çıkmaktadır.

Bu yazıda YL ve özellikle DO çalışmalarının uluslararası verimlilikte olması için yer yer yapılan eleştiriler ile olması gerekli ilkelere söz edilmiştir. Özellikle DO çalışmalarında bilim felsefesi düşünceleri ve mantık çıkarımları olmaması en önemli sebepler arasında gösterilmektedir.

KAYNAKLAR

- Akan, H. (2012). Yükseköğretimde Reform mu, Onarım mı? *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 2, 24-25.
- Beytekin, O.F. & Göktürk, Ş.D. (2012). Yükseköğretim yöneticilerinin idari davranışları, duygusal ve sosyal yetenekleri: Kültürlerarası bir araştırma. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 2(1), 33-42.
- Dodds, A. (2005). British and French evaluation of international higher education issues: An identical political reality? *European Journal of Education*, 40(2), 155-172.

- Erdem, A.R. (2012a). Bilim İnsanı Yetiştirmede Etik Eğitimi. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 2(1), 25-32.
- Erdem, A.R. (2012b). Bilim İnsanı Yetiştirmede Araştırma Eğitimi. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 2(3), 166-175.
- Günay, D. (2012). Türk Yükseköğretiminin Yeniden Yapılandırılması Bağlamında Sorunlar, Eğilimler, İlkeler ve Öneriler – I. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 1(3), 113-121.
- Kaya, R., (2012). Kişisel iletişim?
- Özer, M. (2011). Türkiye’de Yükseköğretimde Büyüme ve Öğretim Üyesi Arzı. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 1(1), 23-26.
- Özer, M., Gür, B.S., & Küçükcan, T. (2012). Kalite Güvencesi: Türkiye Yükseköğretimi için Stratejik Tercihler. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 1(2), 59-65.
- Schwarz, S., & Westerheijden, D.F. (2007). Preface. S. Schwarz & D. F. Westerheijden (Eds.), *Accreditation and evaluation in the European higher education area* (pp. ix-xii). Springer.
- Şen, Z. (2011). *Bilimsel Araştırma Yaptırma İlkeleri*. Bilim ve Felsefe Serisi -3. Su Vakfı Yayınları.
- Tekeli, İ. (2012). Yükseköğretimde Yeniden Düzenleme Arayışlarının Nasıl Temellendirilebileceği Üzerine. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 2, 6-10.